

УДК 343.123:343.46

РЕЙДЕРСТВО ЯК РІЗНОВИД ПРОТИДІЇ ЗАКОННИЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дмитро ФАЛЬШОВНИК,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

In the article examined separate signs of corporate raid, form and methods of his feasance. It is marked that a raider it a physical or legal person that is specialized on intercept of operative guidance by an enterprise or laying hands on his property, using a frameup business-conflict and other measures for this specially. Description is given to the types of raiders "white", "black" and grimmeler and they are given perfect determination. It is marked that illegal absorption or fascination of one subject of menage or part of his property comes true by a way other. After essence corporate raid, it is the combined (economic, legal, organizational, informative) activity sent to laying hands on business. The stages of realization of corporate raid are certain. Such basic forms and methods of activity of raiders are in this context distinguished: destabilization of work of enterprise, court claims in relation to not holding meeting and setting of judicial, performer duties in relation to a management and other.

Key words: capture, forms, methods, reasons, criminal, preparation to the crime.

АНОТАЦІЯ

Розглянуто окремі ознаки рейдерства, форми й методи його вчинення. Зазначено, що рейдер – це фізична або юридична особа, яка спеціалізується на перехопленні оперативного керівництва підприємством чи заволодінні його власністю, використовуючи спеціально інсценований бізнес-конфлікт та інші заходи. Охарактеризовано види «білих», «чорних» рейдерів і гринмейлерів, надано їх досконале визначення. Зазначено, що діяння здійснюється шляхом незаконного поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або частини його власності іншим. Аргументовано, що рейдерство – це комбінована (економічна, юридична, організаційна, інформаційна) діяльність, спрямована на заволодіння бізнесом. Визначено етапи здійснення рейдерства. Виокремлено такі основні форми й методи діяльності рейдерів, як дестабілізація роботи підприємства, судові позови щодо непроведення зборів та призначення судового виконавця обов'язків щодо управління тощо.

Ключові слова: рейдерство, форми, методи, причини, особа злочинця, підготовка до злочину.

Постановка проблеми. У процесі дослідження встановлено, що сьогодні в Україні відбувається активний перерозподіл власності. На мою думку, ця тенденція має об'єктивний характер. Такі процеси пов'язані з «переливанням» капіталів від одних власників до інших. Загалом у цивілізованому світі такий процес оцінюється позитивно, оскільки дозволяє переводити капітали з менш ефективних галузей економіки в більш ефективні, від слабких власників до сильних. Ідеться про вдосконалення ринкового механізму, активізацію капіталу.

Водночас сучасні кризові умови створили надзвичайно сприятливе середовище для активізації кримінально-тіншової діяльності, окремим аспектом якої є рейдерство. Організована злочинність формує не лише «паралельну» економіку, а й відповідні владні кримінальні структури, які все більше загрожують існуванню держави.

Мета статті – дослідження форм рейдерства та основних способів його вчинення.

Стан дослідження. Наукові дослідження юристів, економістів та напрацювання практиків М. Арманова, Г. Вознюка, В. Глушкова, О. Джужи, А. Загороднього,

О. Кальмана, А. Кінаха, В. Захматова, О. Користіна, В. Крутова, М. Погорецького, П. Пригунова, В. Картавцева, А. Кушнарьова, Я. Монастирського, В. Куца, А. Орлеана, П. Орлова та інших, присвячені питанням вивчення рейдерства, наводять різні його визначення й види. Це, зокрема, «біле», «чорне», «сіре» та інше захоплення підприємства. Шляхи і практичні прийоми, пов'язані зі своєчасною протидією незаконному захопленню підприємств в Україні, є актуальними та потребують більш ґрунтовних досліджень [1, с. 22].

Виклад основного матеріалу. Нині А. Загородний, Г. Вознюк виділяють три види рейдерів: «білих», «чорних» та гринмейлерів.

Рейдер «білий» – особа (юридична або фізична), яка, використовуючи прогалини в корпоративному законодавстві, прагне встановити свій контроль над певним підприємством та пропозиція якої, на відміну від небажаної пропозиції, є прийнятною для цього підприємства. Такі рейдери застосовують стандартний набір прийомів щодо маніпулювання акціями та частками підприємства, а також використовують суперечність між власниками бізнесу.

Рейдер «чорний» – особа (юридична або фізична), яка намагається встановити свій контроль над певним підприємством, проте є небажаною для нього. В арсеналі таких рейдерів різні протиправні прийоми, зокрема фальсифікація й незаконне вилучення документів підприємства, підкуп суддів, прокурорів, чиновників місцевих адміністрацій, а також силові захоплення підприємства [2, с. 624].

Гринмейл – діяльність акціонера, який володіє мізерною часткою акцій, спрямована на одержання надприбутку за допомогою спекуляцій або зловживань своїми правами акціонера щодо підприємства; корпоративний шантаж, суть якого полягає у придбанні певною особою (рейдером) невеликого пакету акцій у міноритарних акціонерів (бажано блокуючого) та реалізації своєї політики щодо діяльності підприємства або продажу рейдером мажоритарним акціонерам свого пакету акцій за значно завищеною ціною [2, с. 158].

Рейдер (англ. *raider*, від *raid* – нападник [3, с. 490]) – це фізична або юридична особа, яка спеціалізується на перехопленні оперативного керівництва підприємством чи заволодінні його власністю, використовуючи для цього спеціально інсценований бізнес-конфлікт та інші заходи [4, с. 8].

Рейдерство – вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [5].

О. Кальман та А. Погорецький виділяють чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал, через кредиторську заборгованість, через органи управління, шляхом оспорування підсумків приватизації [6, с. 150].

Вітчизняний учений Д. Зеркалов як рейдерство визначає процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [4, с. 8].

А. Кіреєв у своїх працях визначає рейдерство як систематичну проектну діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічного та інших видів збитків [7, с. 4].

З. Тарханова у своїй дисертаційній роботі дає визначення рейдерству через похідне поняття «рейдер» – найнятий професіонал, який використовує кримінальні методи захоплення чужої власності, як-то підроблення документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру, все, що дозволяє захопити контрольний пакет акцій, ліквідні активи, товари, немайнові активи підприємства [8, с. 5].

Рейдерство – це незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або частини його

власності іншим. За суттю це комбінована (економічна, юридична, організаційна, інформаційна) діяльність, спрямована на заволодіння бізнесом. Рейдерське захоплення не є розбійницьким нападом. Це ретельно спланована акція, підготовка якої може здійснюватися впродовж декількох років. Великі рейдерські структури мають величезний штат різноманітних фахівців: економістів, юристів, менеджерів та осіб, основним завданням яких є збирання інформації. Рейдерське захоплення передбачає декілька етапів: інформаційний – збирання корисної інформації про підприємство, обране жертвою (щодо активів, господарської діяльності, продукції, фінансового стану, засновників, керівників, емітованих цінних паперів тощо); підготовчий – створення негативного інформаційного фону щодо підприємства з використанням засобів масової інформації задля його дискредитації перед менеджерами й акціонерами; акціонерний – скуповування через підставних осіб акцій підприємства у дрібних акціонерів, заміна власників і керівництва; судовий – подання надуманих позовів у суди з метою формування умов для арешту акцій, часток або майна, відкриття карних справ; силовий – захоплення підприємства, формування паралельного органу управління, фізичний контроль над підприємством; поглинання – узаконення прав нових власників.

Основними об'єктами рейдерів є ВАТ (відкриті акціонерні товариства) та ЗАТ (закриті акціонерні товариства), хоча під їх атаку потрапляють і ТОВ (товариства з обмеженою відповідальністю), що є фінансово нестабільними, в яких існує конфлікт між власниками.

С. Чернявський, О. Користін та Я. Монастирський, вивчаючи дослідження західних фахівців, стверджують, що їх рейдери виконують роль «санітарів бізнесу» і в такий спосіб сприяють його економічному розвитку. Зокрема, вони усувають від управління бізнесом неефективний менеджмент; запобігають зловживанням солідних акціонерів; реструктурують підприємства, які працюють нерезультативно. Нарешті, власники атакованої компанії навіть виграють від «вдалої» рейдерської атаки, оскільки вартість їх акцій (разом із вартістю акцій, придбаних рейдером) збільшується. Фактично інститут «рейдерства» став одним із найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів [9, с. 97].

Останнім часом цей термін застосовується для позначення фактів протиправного захоплення підприємств, що, на жаль, набуло в Україні масового характеру. Так, за різними даними, протягом останніх двох років було здійснено від двох до трьох тисяч рейдерських атак. Суспільна небезпечність рейдерства полягає в посяганні не лише на власність окремих осіб, а й на економічну безпеку держави загалом, оскільки призводить до руйнування ефективно працюючих підприємств, загострює соціальне напруження, знижує інвестиційну привабливість України.

Практика набуття всупереч волі власника права власності на підприємства (або ту частку, яка дає можливість контролювати їхню діяльність) не є надзвичайною подією за умов ринкових економічних відносин. Однак у розвинених країнах для досягнення цієї мети використовуються суто економічні методи: у дрібних власників акції скуповуються за ціною, значно вищою від тієї, яку може запропонувати емітент. Так формується контрольний пакет, який і дає можливість контролювати діяльність підприємства.

С. Москаленко зазначає, що випадки рейдерства в його різноманітних проявах можна спостерігати в різні часи та майже в усіх країнах із ринковою економікою.

Це явище, як правило, викликане різними чинниками: недосконалістю законодавства, бажанням іноземних компаній увійти на ринки інших країн тощо. Рейдерство можна порівняти із середньовічним піратством [10, с. 117].

У результаті дослідження встановлено, що дії рейдерів можуть бути скеровані на задоволення особистих потреб таких агресорів шляхом захоплення підприємств, фірм, акціонерних товариств із метою подальшого перепродажу й наживи, а також на замовлення окремих осіб за певні дивіденди, винагороду чи надання відповідних послуг.

У цьому контексті можемо виокремити такі основні форми й методи діяльності рейдерів:

- дестабілізація роботи підприємства;
- судові позови щодо непроведення зборів та призначення судового виконувача обов'язків щодо управління;
- відкриття кримінального провадження;
- переоформлення акцій на свою користь із порушенням чинного законодавства;
- зрив проведення чергових зборів акціонерів;
- скуповування акцій у міноритарних акціонерів;
- проведення додаткової емісії на великі суми із порушенням прав основних акціонерів;
- забезпечення підтримки незаконних рішень судів і державних органів через корумпованих чиновників;
- заміна всього керівництва підприємства, його перепродаж із метою ліквідації.

Узагальнюючи численні публікації визнаних фахівців у галузі злиття та поглинань, можна виділити такі способи рейдерства:

- крадіжка акцій;
- маніпуляції з реєстром;
- підкуп посадових осіб;
- силове захоплення товариства.

На мою думку, основною причиною виникнення й поширення рейдерства є недосконалість чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка регулює корпоративне право, діяльність акціонерних товариств.

Механізм протиправного захоплення підприємства є добре організованим, продуманим, цілеспрямованим і комплексним заходом, що вимагає від його ініціаторів (рейдерів) значних інтелектуальних і фінансових

ресурсів. Так, у багатьох випадках під час здійснення захоплення підприємств рейдери використовують прогалини законодавства, намагаючись надати своїм діям видимість законних, проте це лише зовнішній вигляд дій, оскільки будь-який рейд є відверто кримінальним діянням.

Спеціалісти вказують на те, що рейдерів можна притягнути до суду за окремими нормами Кримінального кодексу, однак на практиці це відбувається рідко. Правоохоронцям складно довести факт рейдерства: досудові розслідування надто заплутані, а висококваліфікованих слідчих не вистачає, щоб розібратися в усіх діях корпоративного конфлікту [11].

Безкарність рейдерів і пасивність органів влади розбещує суспільство, а будь-які заходи у сфері боротьби з рейдерством будуть неефективними за відсутності в керівництві країни політичної волі та конструктивного консенсусу із цього питання.

Іншою причиною виникнення й поширення рейдерства є корупція. Спеціалісти зазначають, що рейдеру атакувати простіше, та й вибір засобів полегшується, якщо він заручиться допомогою конкретних представників державних органів. Так, «Антирейдерський союз підприємців України» зауважує, що окремі представники державних органів не лише не перешкоджають рейдерам, а й фактично виконують їх замовлення.

У багатьох випадках поширенню рейдерства сприяє також бездіяльність правоохоронних органів. Насамперед це стосується органів прокуратури, які не завжди реагують на порушення вимог Цивільно-процесуального та Господарського процесуального кодексів України, а також інших законів під час розгляду суддями позовів, ініційованих рейдерами.

А. Орлеан та Р. Дурдієв стверджують, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправосудного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоуправство або застосування фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії, особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми тощо). Очевидно, що окремі випадки рейдерства можуть надзвичайно відрізнятися один від одного, тому складно поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину. Означена ситуація обумовлює існування двох різних шляхів вдосконалення кримінального законодавства з метою протидії рейдерству [12, с. 86].

Н. Гуророва доводить, що в Україні (як і в більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не для оптимізації їх

економічної діяльності, а з метою привласнення чужого майна [13, с. 9].

Тому, на мій погляд, буде помилкою називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, терміном «рейдерство», що більше стосується правової сфери в Україні та, відповідно, має суттєву кримінальну складову – відверте захоплення чужої власності, поєднане з корупцією в судових органах.

Я вважаю, що рейдерство саме для України – це завжди складний і високоінтелектуальний, найчастіше саме злочинний бізнес, тобто кримінальний, як зазначають, наприклад, учені О. Кальман та А. Погорецький [6, с. 155].

Протиправна діяльність рейдерів має індивідуальний характер. Водночас можна визначити загальні риси цього явища:

1) підроблення документів, що надаються для державної реєстрації, які вносяться до відомостей про юридичну особу;

2) підроблення друку й підпису нотаріуса на заяві про державну реєстрацію змін, які вносяться до відомостей про юридичну особу;

3) державна перереєстрація права на власність і розпорядження юридичною особою здійснюється без експертної перевірки достовірності цих документів, які надаються від імені власників підприємства до органів податкової служби. Така ситуація складається через те, що органи податкової адміністрації не мають можливості й не зобов'язані за законом проводити масові експертизи достовірності підписів і друку на документах, що їм надаються;

4) підроблення договору купівлі-продажу (оренди) майна підприємства;

5) підроблення документів, які дають право на здійснення операцій з акціями компанії-мети (без участі суду). Це можуть бути рішення зборів та акціонерів, виписки з реєстру акціонерів акціонерного товариства.

Дії зловмисників базуються на тому, що законна процедура підтвердження достовірності підпису фізичних осіб на документах про перехід права власності на цінні папери прописана недостатньо жорстко.

Тому можна виділити такі негативні наслідки рейдерства в Україні:

– корумпованість системи органів державної влади й управління;

– порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина (права на власність, права на таємницю листування та кореспонденції, права на особисте життя, права на вільне зайняття підприємницькою діяльністю, права на захист своїх порушених прав тощо);

– завдання суттєвих збитків системі господарювання країни;

– погіршення авторитету правоохоронних і судових органів;

– створення гострих соціальних проблем тощо [14, с. 62].

Висновки. Отже, в результаті аналізу наукових поглядів українських і зарубіжних учених щодо рейдерства встановлено особливості цього явища, що пояснюється здебільшого відсутністю його належного нормативно-правового закріплення та виступає як процес захоплення підприємницьких структур у власність проти волі її власника/власників, що здійснюється шляхом реалізації різних протиправних дій із боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта.

Список використаної літератури

1. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні / Р.А. Панасенко // Вісник Луганського державного університету імені Є.О. Дідоренка. Спецвипуск. – 2010. – № 5. – С. 21–29.
2. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородний, Г.Л. Вознюк. – 3-тє вид., допов. та перероб. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 844 с.
3. Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Я.М. Шкарупа. – М. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
4. Зеркалов Д.В. Рейдеры : пособие / Д.В. Зеркалов. – К. : КИТ, 2007. – 188 с.
5. Рейдер (економіка) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
6. Кальман О.Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О.Г. Кальман, М.А. Погорецький // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Запоріжжя : ЗІОІ ДЦУВС, 2009. – № 3. – С. 150–160.
7. Киреев А.Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия / А.Ю. Киреев : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / А.Ю. Киреев. – М., 2005. – 21 с.
8. Тарханова З.З. Функционирование института рейдерства в РФ : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 09.00.01 / З.З. Тарханова. – Владикавказ, 2008. – 23 с.
9. Чернявський С.С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ : зб. метод. рекомендацій / С.С. Чернявський, О.С. Користін, Я.В. Монастирський ; за заг. ред. П.В. Коляди. – К. : УВГІД ГУ МВС України, 2010. – С. 96–144.
10. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблем боротьби / С. Москаленко // Юридичний журнал. – К. : Юстініан, 2007. – № 3(57). – С. 117–119.
11. Привалов А. Рассуждение о рейдерстве по методе барона Кювье / А. Привалов, А. Волков // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://comuptionet.ru/>.
12. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства / А. Орлеан, Р. Дурдієв // Вісник прокуратури. – К. : ГПУ, 2007. – № 8 (74). – С. 83–88.
13. Гуторова Н.О. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н.О. Гуторова // Юридичний радник. – 2007. – № 2. – С. 6–9.
14. Берлач Ю.А. Правове визначення рейдерства / Ю.А. Берлач // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса : ОДУВС, 2009. – № 1. – С. 60–62.